

# PŘEKVAPENÍ

Není a nebylo v dějinách vojenství armády, která by neusilovala o využití takového prvku ve své činnosti, jakým je překvapení. V traktátech staročínských teoretiků zrovna tak jako v bojových řádech moderních armád se této okolnosti vždy věnovalo patřičné místo a bylo kategoricky požadováno, aby snaha o dosažení překvapení nikdy neopouštěla velitele a vojevůdce. Dělo se tak a děje plným právem, protože historická zkušenost potvrdila, že tento prvek je jedním z velmi podstatných předpokladů zduro bojové či operační činnosti. Jedním z předpokladů proto, že sám o sobě, ač realizován, ale izolován od dalšího průběhu věci, tedy nevyužit, nepřináší nic jen námahu, která byla vynaložena k jeho uskutečnění. Bylo a je proto nutné zkoumat a všimnout si nejen podmínek vzniku překvapení, ale i souvislostí, které umožňují jeho využití.

Překvapení v pravém významu svého smyslu souvisí s očekáváním nebo neočekáváním. Očekávání nebo neočekávání pak s předpokládáním. Předpoklad znamená předvídat. Celý problém překvapení je tak posunut do budoucnosti. Předvídat a předpokládat můžeme jen věci a události, které nám buď v minulosti, nebo současnosti byly a jsou známy. V konkrétním případě pak vždy jde jen o stanovení kdy a jak tyto věci a události nepřítel zopakuje. Nepůjde zcela zřejmě jen o prosté a nevariabilní zopakování, ale o zopakování podstaty. Všimněme si tedy nejprve, co tvoří tuto podstatu.

Podstatou bojové činnosti je působení v čase, prostoru, s určitou kvalitou a kvantitou. Mezi časem, prostorem, kvalitou a kvantitou je možné stanovit celou řadu kombinací. V praxi to znamená, že nepřítel může v určitém čase a v určitém prostoru použít různé množství různě velké bojové síly. Předvídat konkrétní případ znamená předem stanovit přesný nebo aspoň velmi blízký obraz takového čin-

nosti. Obraz, který by postihoval správně všechny čtyři složky.

Tato skutečnost je obecně známá, a proto je klíčem jak k zabránění, tak k dosažení překvapení.

Totální překvapení nastává vždy a všude tam, kde ani jedna ze složek není správně předvídána. To tedy znamená, že neočekávání bojové činnosti v určitém čase, v určitém prostoru, s určitou kvalitou a množstvím je cílem ze strany toho, kdo překvapení plánuje. Naopak, ten kdo má překvapení čelit musí předvídat realizaci bojové činnosti v oněch čtyřech oblastech.

Dílčí překvapení nastává pak vždy tam, kde některá ze shora uvedených oblastí nebyla správně předem předvídána. To znamená, že nebyl např. stanoven čas, ve kterém dojde k zahájení bojové činnosti ze strany nepřítele nebo určen prostor takové činnosti apod. Protože předpokládáme, že protivník odhalí a bude tedy předvídat tím více, čím větší rozsah překvapivé činnosti se chystá, je nutné snažit se o dvojí:

— buď rozsah překvapivé činnosti důkladně utajovat,

— nebo se omezit jen na některé faktory a ty pak za každou cenu učinit protivníkovi předem nedostupnými.

Snaha dosáhnout totálního překvapení musí být zcela zřejmě opřena o řadu opatření, která si vyžadují mnoho času, úsilí, prostředků a v neposlední řadě i jisté chytrosti a lstivosti. Nejsou-li předem všechny tyto okolnosti k dispozici je celkem jasné, že k totálnímu překvapení nedojde a práce věnovaná k jeho dosažení je plýtváním sil.

Častěji se proto setkáváme s překvapením týkajícím se jen několika faktorů. Je to třeba čas, prostor nebo síla a kvalitita použitých prostředků.

Typickým případem v tomto smyslu je vylodění ve Francii v roce 1944. Tam bylo od začátku zcela zřejmé, že sám fakt vy-

lodění a přibližné síly, které je uskutečnit, utajit nelze. Byla proto obrácena pozornost jen na dvě veličiny: kdy a kde se to přesně stane. Času a prostoru bylo tedy věnováno vše, aby jejich utajení překvapilo Němce.

Nemusíme však zacházet do tak velkých vojenských střetnutí, abychom demonstrovali úspěch dílčích překvapení. Vždyť např. jen taková opatření, jaká učinila Sovětská armáda v roce 1941 před Moskvou, že totiž zakopala tanky do věžových postavení, tedy použila nové kvality v protitankové obraně, nebo naopak německé využití protiletadlových kanónů ráže 88 mm v boji se sovětskými tanky, v sobě mělo výrazný prvek překvapení, který měl dalekosáhlé důsledky. Konec konců každý pěšák vyzbrojený protitankovou zbraní jednotlivce může a má bojovat s tanky překvapivě. Je na tom založen předpoklad celé jeho činnosti. Na něm je možné demonstrovat hned několik základních prvků překvapení. Musí být do poslední chvíle skryt (tedy působí z prostoru, který se neočekává). Musí vystřelit ze své zbraně v době, která zaručuje účinný dostřel a zničení nebo poškození tanku (tedy v čase, který se neočekává). Takových příkladů bych mohl uvést, zejména v souvislosti s protitankovou obranou, mnoho.

Poukazem na jednotlivého pěšáka jsme ovšem demonstrovali i cosi dalšího. Totiž to, že překvapení není jen věcí činnosti širokých bojových či operačních dosahů, ale že je součástí boje každého jednotlivce, každého druhu vojska a každého druhu boje. Má samozřejmě jiné formy a cíle, ale vždy jde o ony čtyři faktory uvedené hned na počátku článku:

- čas,
- prostor,
- kvalita,
- kvantita.

Řekl jsem, že překvapení souvisí s očekáváním nebo neočekáváním. Uvedl jsem zatím všechny případy v souvislosti s neočekáváním. Nevěděl jsem prostě přesně nebo vůbec kdy, kde a kým nebo čím nepřítel zasáhne. Překvapení ovšem může vzniknout i v případě, kde očekáváme, kdy předvidáme celkem přesně nebo aspoň přibližně přesně ony čtyři faktory. Překvapení ovšem na sebe bere formu poněkud jinou. Především je to oblast psychiky, která zasahuje velmi neblaze do činnosti štábů, vojsk i jednotlivců. Její působení v negativním slova smyslu snadno vede k překvapivým účinkům. Typickým případem je tzv. dělostřelecký útok z dob druhé světové války. Praxe

sovětského velení byla velmi záhy Němcům dopodrobna známa. Vědělo se jaký průběh, jaké cíle, jaké prostředky, jaké časové členění takového aktu obsahuje. Právě proto, že vše bylo možné očekávat, že vše se s téměř naprostou pravidelností opakovalo, vzbuzovalo to u těch, kteří v dosahu tohoto aktu právě byli, velké napětí, jakýsi „strach z očekávaného“. Tento moment vyřazoval psychicky z činnosti nejen jednotlivce, ale celé jednotky a tím postupně docházelo k neuskutečnění toho, co tyto jednotky a jednotlivci, ač nezničení fyzicky, měli v dalším průběhu boje zcela běžně prokazovat. Řetěz takovýchto souvislostí vedl pak k nezdárům, k nepředpokládaným okolnostem, které opět byly příčinami nezdárů a potíží dalších.

Psychické působení, založené na známých a očekávaných účincích různých zbraní (raketomety, střemhlav útočící letadla, kobercové bombardování atd.), vede tedy rovněž k překvapivým důsledkům, a to v některých případech dokonce větším, než by se dalo na první pohled předpokládat.

Vedle této skutečnosti může dojít k překvapení za předpokladu očekávané činnosti i formou, jakou se tato činnost realizuje. Velmi názorným příkladem je zahájení útoku bez dělostřelecké přípravy. I když byl předvídan čas, prostor průlomu, druh a počet svazků, vzdor všem těmto okolnostem označeným jako základní, vyrazily-li tanky s pěchotou bez předchozí dělostřelecké přípravy, došlo k překvapení.

Je tedy zřejmé, že nezáleží jenom na tom co, ale také na tom jak se to děje.

Zvláštním druhem překvapení je kombinace, lépe řečeno přechod od očekávaného k neočekávanému. Hlavním znakem je na nejnižších úrovních nepravidelnost. U dělostřelectva je to případ naprosto typický. Mohutná palebná podpora náhle skončí a přejde na řídké a celkem neškodné palebné střežení, aby pak znovu nabrala svoji původní intenzitu. Letecké bombardování, střídavě z různých výšek, různou intenzitou a různými letouny je něco podobného. Zasazování dalších sledů vševojskových jednotek patří rovněž do této oblasti. Ačkoliv tedy celkový obraz je předjímán správně, očekává se co bude zcela přesně, přece uvnitř tohoto obrazu dochází v nečekaných momentech ke změnám, o kterých se nemůže říci, jakou trvalou platnost si uchovají.

Druhým způsobem zvláštního překvapení je něco, co jsme ještě nikdy ve své dosavadní praxi nezažili nebo ani ze zku-

šenosti druhých nikdy neslyšeli. Je to něco, pro co není z minulá precedens. Na první pohled se nabízí oblast kvality. Nové kvality, tedy např. nového druhu zbraně. Ale nejde jen o použití takového nového prostředku. Může jít i o použití nového druhu vojska. Mezi použitím německých výsadků k dobytí belgických pohraničních pevností v roce 1940 a použitím raket řady „V“ v roce 1944 na anglická města není z tohoto hlediska rozdíl. Rovněž tak je možné uvést objevení se prvních tanků či použití otravných plynů v první světové válce.

Tyto nové zbraně nebo nové druhy vojsk, nově použité jsou však celkem velmi výjimečnými případy, protože po jejich prvním uvedení na bojišti se okamžitě ztrácí prvek překvapení a jakékoli další je možné dosáhnout opět jen v oněch původních předpokladech překvapení, která platí obecně pro každý případ.

V souvislosti s použitím nových zbraní je ovšem třeba přejít k další oblasti, a to je využití překvapení. Z příkladů z první světové války vyplývá, že ač protivník nepředpokládal zásah tanků, ani je vůbec neočekával na bojišti — nevěděl o jejich existenci — nebyl překvapen sám. Ten, kdo je první použil, dosáhl sice překvapení, ale nevyužil ho. Totéž platí i u otravných plynů. Použivatelé nových zbraní byli velmi záhy překvapení sami tím, že jejich předpoklady pro úspěšné využití těchto prostředků se zdaleka neuskutečnily.

Položme si otázku, proč tomu tak bylo. V obou typických a dnes již klasických případech tomu tak bylo proto, že iniciátoři použití si sami předem neuvědomili dosah svého činu. Zůstávali totiž u staré kvality a nepředpokládali, jak se použití nových prostředků dá využít nad její rámec, pro kvalitu jinou, vyšší.

Tank byl zaveden do výstroje proto, že měl ochránit živou sílu před kulometnou palbou, před účinky ručních granátů a zároveň překonat zákopovou síť s primitivními drátěnými zátarasy. K tomu účelu byl konstruován a k tomu účelu se také plně hodil. Jenomže již v době použití prvních a takto nedokonalých tanků bylo s nimi možné dosáhnout ještě čehosi daleko většího. Při vyvinutí jejich většího počtu (což bylo v silách ekonomiky Anglie i Francie) a jejich masovému nasazení na smerech bylo možné již tehdy změnit charakter dosavadní války. Tedy zákopovou válku změnit ve válku pohyblivou, dosahovat hlubokých průlomů, vycházet do boků a týlů a rozvracet tak nepřátelské pozice způsobem, o kterém

se současníkům ani nezdálo. Totéž platilo v jiných souvislostech i o použití otravných plynů. Předpokládat takové použití a využití nové techniky bylo ovšem nad schopnosti tehdejších vojevůdů. Zůstalo u staré kvality, tanky a plyny plnily jen omezené úkoly a nebyly zdaleka využity.

Překvapení má tedy dvě stránky. Jednu tvoří způsob, jak ho dosáhnout a druhou cíl, který se tím sleduje. Předvídat dosah překvapení a všechny možnosti, které se nám tím otevírají, tvoří nedílnou součást. Když zůstane jen u prvního momentu, je možné celou činnost charakterizovat jako husarský kousek, intelektuální ponižení protivníka, ale nic víc. Snaha o překvapivá řešení za každou cenu nepřináší proto užitek, když sám fakt překvapení zůstane nevyužit.

Využití překvapení je problém, který musí být vyřešen již souběžně nebo lépe řečeno daleko dřív, než dojde k rozhodnutí překvapivou činností organizovat. Vždy je nutné klást otázku: čeho chceme dosáhnout, jak výhodného momentu využít, zda je nutné v daném případě vůbec něco takového podnikat. Nemůžeme zaměřovat takové operace jako je maskování, utajování a zastírání, uskutečňované zcela permanentně a běžně, s operací, která všechny tyto dílčí akce účelně a cílevědomě spojuje.

Základním cílem překvapení je vždy snaha zastihnout protivníka nepřipraveného nebo aspoň pozdě či později reagujícího na průběh a vývoj událostí. Z opožděné nebo žádné reakce protivníka pak musíme vyvozovat další závěry. Vznikají otázky:

— jaké výhody nám tato situace přinese a jak jich využijeme,

— co se stane po splnění našich předpokladů,

— jak budeme reagovat na nepředvídanou, ale pro nás výhodnou situaci?

Podstatou využití překvapení je proto vždy zabránit účinné reakci ze strany protivníka. Zabránění se může vztahovat opět na jeden nebo na všechny čtyři faktory, tvořící předpoklady překvapení. Buď tedy nezasáhne nepřítel včas, nebo v potřebném prostoru, nebo s potřebnou silou či kvalitou. Podaří-li se uskutečnit všechny čtyři záměry, pak lze hovořit o totálním využití překvapení. Je tedy naprosto zřejmá souvislost mezi podmínkami vzniku překvapení a podmínkami jeho úspěšného využití.

Základní je ovšem čas, ve kterém se podaří nebo nepodaří druhé straně čelit situaci. K tomu, aby taková lhůta byla co nejdelší a úměrný zásah byl co nejdále

posunut, je třeba rozvíjet první moment nepřetržitě i v době pokračování původní akce. Toto rozvíjení se pak nemusí dít již cestou dalších překvapení, ale i jinými způsoby, které však v každém případě předpokládají rozhodnou činnost. Sebeuspokojení nad prvním úspěchem, tedy faktorem prvního překvapení, může věci nejen znevážit, ale i vrátit a obrátit proti tomu, kdo měl zpočátku úspěch. Typickým příkladem je třeba bitva o Anglii v roce 1940. Počáteční úspěch luftwaffe, který byl způsoben překvapivou silou použitých leteckých sil a překvapivou volbou míst jejich úderů, vedl k sebeuspokojení Němců, kteří stereotypním opakováním způsobů (zprvu úspěšných) dali Angličanům čas k účinným protipatřením. Nešlo tedy o žádné rozvinutí a využití prvního překvapení, ale o postupnou ztrátu původních výhod. Překvapivé bleskové tažení vojsk Severní Koreje na jih skončilo překvapivou vyloďovací operací intervenčních u Soulu z podobných důvodů. Příklady na toto téma by bylo možné uvést více.

Zopakujeme-li si znovu otázky:

- jaké výhody nám tato situace přinese a jak jich využijeme,
- co se stane po splnění našich předpokladů,

- jak budeme reagovat na nepředvídanou, ale pro nás výhodnou situaci,

pak musíme konstatovat, že v uvedených příkladech se buď takto nekladly, nebo na ně nebyly nalezeny správné odpovědi.

V souvislosti s využitím překvapení se logicky vynořuje další poznatek. Je-li snahou toho, kdo organizuje překvapení, dosáhnout zabránění účinné reakce ze

strany protivníka, pak to předpokládá, že reakce je možná, je očekávána jako účinná, když k ní dojde včas. Může ovšem nastat případ, kdy tato reakce není možná, protože protivník s potřebnou silou, prostředky a schopnostmi nedisponuje.

Ten, kdo překvapení organizuje, to buď ví, nebo také vědět nemusí. V tomto případě pak dojde k překvapení velkého rozsahu a dosahu. Je-li neschopnost úměrné reakce předpokládána a přesto se ještě situace zvyhodňuje překvapivou činností, pak bývá jejím cílem dalekosáhlé šetření vlastních sil nebo dosahování nebyvale vysokých temp bojové činnosti. Při době využitím prvního momentu překvapení vede taková činnost obvykle ke katastrofě na straně překvapeného.

Poněkud spletitější situace může nastat, když překvapení organizující strana přecenila možnosti nepřítele a svůj úspěch pokládá za výsledek překvapení a ne apriorní neschopnosti úměrných včasných protipatření druhé strany. Takové situace nastávaly při vyčišťování tichomořských ostrovů americkou armádou. Vyčerpané, téměř nebojeschopné oddíly Japonců zde byly likvidovány za cenu rozsáhlých operací plných překvapujících prvků ve volbě míst, času i prostředků. Všechno se dělo naprosto neúměrně pravému stavu věci. Je pak otázkou, komu překvapení prospělo a kdo vlastně koho překvapil.

To souvisí zcela zřejmě s funkcí průzkumu. Ten musí totiž jako první dát signály a první náznaky pro nutnost překvapivých řešení. Možnost jejich realizace je vždycky, problém je její nutnost. S tou pak souvisí i její účelnost.

Účelnost překvapivých operací podmiňuje správný obraz o protivníku, který nám poskytuje průzkum. Překvapení můžeme dosáhnout v čase, prostoru, silách a kvantitě použitých prostředků. V případě současného uskutečnění všech čtyřech složek dochází k totálnímu překvapení. Překvapení je vždy ten, kdo neočekává vůbec nebo nepřesně jistý průběh událostí, přičemž ve zvláštních případech je nutné prvek překvapení vidět i v průběhu naplňování očekávaného.

Překvapení má dvě stránky. Jednu tvoří způsoby, jak se ho dosahuje, druhou cíl, který se jím sleduje. Podstatou využití překvapení je zabránit účinné reakci ze strany protivníka. Účinná reakce se realizuje ve stejných faktorech, v jakých k překvapení došlo — tedy v čase, prostoru, kvalitě a kvantitě.

Využití překvapení uvažujeme předem. První překvapení musí vést k rozhodné činnosti, k postupné, ale rychlé změně kvalitativní situace. Nevyužití překvapení se může zvrátit v nevýhodnou situaci. V každém případě je třeba uvážit vztah mezi možností a nutností, tedy účelností překvapení.

Tyto myšlenky si nekladou za cíl vyčerpávajícím způsobem řešit konkrétní příklady a dávat šablonovitý návod pro organizování a vedení překvapivé činnosti. Jsou jen výčtem základních souvislostí a problémů, které se dotýkají tohoto aktu.